

FUND OG FORSKNING

BIND 58

2019

DET KGL. BIBLIOTEK

FUND OG FORSKNING

Bind 58

2019

FUND OG FORSKNING

I DET KONGELIGE BIBLIOTEKS

SAMLINGER

Bind 58

2019

With summaries

KØBENHAVN 2019

UDGIVET AF DET KGL. BIBLIOTEK

Om billedet på smudsomslaget:
Keld Helmer-Petersen: Fotografi fra serien Sydhavnen, 1965
Estate of Keld Helmer-Petersen

Det kronede monogram på kartonomslaget er tegnet af
Erik Ellegaard Frederiksen efter et bind fra Frederik 3.s bibliotek.

Om titelvignetten se s. 197

© Forfatterne og Det Kgl. Bibliotek

Redaktion:

Claus Røllum-Larsen

Temareaktion:

Caroline Nyvang, Mette Kia Krabbe
Meyer og Thomas Hvid Kromann

Artikler i *Fund og Forskning* gennemgår 'double blinded peer-review' for at kunne antages. Undtaget fra denne norm er dog i dette nummer artiklerne under 'Fund'.

Trykt på Munken Premium Cream 13 115 g
Dette papir overholder de i ISO 9706:1998
fastsatte krav til langtidsholdbart papir.

Grafisk tilrettelæggelse: Strandbygaard A/S

Tryk og indbinding: Strandbygaard A/S
Printed in Denmark
Oplag: 300 eks.

ISSN 0069-9896

GÅRDBILLEDET FRA GRINDSTED

AF

METTE COLDING DAHL

En sommerdag i 2018 fik Det Kgl. Bibliotek en henvendelse fra Billund Kommunes Museer. Der havde man modtaget et flot, håndkoloreret luftfoto i stort format (70×150 cm) fra Sylvest Jensen Luftfoto, og museet ønskede nu at vide, hvor og hvornår billedet var optaget. Negativnummeret, som var anført på bagsiden af det håndkolorerede billede, kunne via Sylvest Jensen Luftfotos protokoller fortælle, at billedet var fra 1955, at det viste ejendommen på adressen Vestergade 54, Grindsted, og at det dengang kostede 150 kr.

Det Kgl. Bibliotek har en rig samling af luftfotos fra 1900-tallet og modtager hvert år mange henvendelser af denne type fra lokalarkiver og museer landet over. Samlingen indeholder både lodfotos (dvs. luftfotos optaget vinkelret på jordens overflade) af større eller mindre områder og skråfotos (dvs. luftfotos optaget i skrå vinkel) af byer og enkeltejendomme over hele Danmark, optaget af såvel offentlige myndigheder som private firmaer. Samlingen rummer omtrent 3,5 mio. unikke optagelser, hvoraf mange findes både som negativ og positiv. En stor del af samlingen, dog først og fremmest negativerne, er digitaliseret og lagt online på bibliotekets crowdsourcing-site "*Danmark set fra luften – før Google*". Her kan sitets brugere placere billederne geografisk og tilføje informationer som f.eks. historisk ejernavn, bygningsnavn, adresse osv. Digitaliseringen af de historiske luftfotos samt onlinetilgængeliggørelsen åbner for et væld af forskningsmuligheder i f.eks. urbanisering, arealudnyttelse, byggeskik og landbrugssamfundets modernisering i årtierne efter Anden Verdenskrig.¹

¹ Stig Roar Svenningsen, Jesper Brandt, Andreas Aagaard Christensen, Mette Colding Dahl og Henrik Dupont. 2015. Historical Oblique Aerial Photographs as a Powerful Tool for Communicating Landscape Changes. *Land Use Policy* 43 (februar), s. 82-95.

Sylvest Jensen Luftfoto var det første firma, der skabte en succesfuld forretning på salg af luftfotos til private. Allerede i slutningen af 1920'erne og begyndelsen af 30'erne havde firmaer som Nordisk Luftfoto, Nowico og Aero Express foretaget skråoptagelser af byområder og enkeltejendomme på bestilling, men Sylvest Jensen Luftfoto var det første firma, der fra 1936 foretog systematiske luftfotograferinger af så godt som alle enkeltejendomme i et område, for derefter at forsøge at afsætte billederne til ejendommenes ejere ved opsøgende dørsalg.²

Konceptet var ikke nyt. Allerede fra anden halvdel af 1800-tallet havde de såkaldte gårdmalere benyttet sig af samme forretningsmodel.³ Stor efterspørgsel efter dansk korn, særligt fra England, i årene 1830-1870 (den såkaldte kornsalgperiode) betød voksende velstand for gårdejerne, hvilket førte til, at mange fik bygget nye hovedhuse i 1800-tallets sidste årtier. Med hovedhusene fulgte stadsstuer og et behov for skilderier på væggen, som f.eks. portrætbilleder af slægtninge og gerne et eller flere billeder af gården selv.⁴ Sylvest Jensen Luftfoto videreudviklede altså en allerede eksisterende og succesfuld forretningsmodel. Eneste forskel var, at der nu ikke var tale om et amatøreri af gården i normalperspektiv, men derimod et stort professionelt fotografi i fugleperspektiv.

Få år efter Anden Verdenskrigs afslutning fik Sylvest Jensen Luftfoto imidlertid konkurrence fra flere sider – Kastrop Luftfoto grundlagdes i 1948, Aalborg Luftfoto samme år og Dana Luftfoto året efter. Konkurrencen om kunderne var stor, og det samme var efterspørgslen på de produkter, firmaerne kunne tilbyde – som f.eks. lampeskærme, askebægre og frugtfade med billede af den fædrene gård eller nybyggede villa.⁵

I 1949 introducerede Dana Luftfoto *horisontfotografiet*. Det adskilte sig fra tidligere luftfotos af enkeltejendomme ved, som navnet anty-

² Claus Bjørn (red.): *Set fra luften. Sylvest Jensen og den danske bondegård*, 1993, s. 22, 27.

³ Niels Bendsen: *Gården på væggen – om gårdmalere i Nordjylland*, 2013, s. 12-16, 20-27.

⁴ Broder Berg og Thorkild Nielsen: *Dødeminder, fotografier og gårdmalerier. Elementer i landbefolkningens mindekultur ca. 1850-1960. Fra Himmerland og Kjær Herred*, 99, 2010, s. 63-71.

⁵ Mette Dahl Hansen: *Luftfotografiets vej til succes. Magasin fra Det Kgl. Bibliotek*, 2012, 4, s. 32-38.

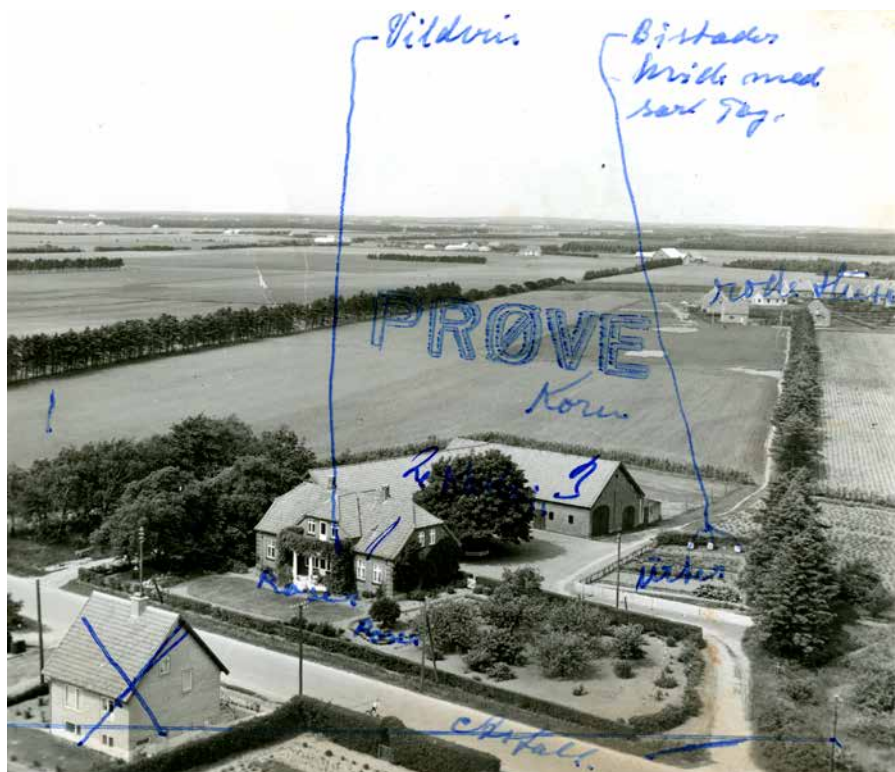
der, at være optaget i så lav flyvehøjde, at horisonten – og dermed også hele ejendommens omliggende land – kom med på billedet. I løbet af få år blev horisontfotografiet det altdominerende produkt på markedet, og salget gik bedre end nogensinde. Samtidig blev det almindeligt at få sit billede fremkaldt i stor størrelse, indrammet og håndkoloreret. Teknikken med at farvelægge fremkaldte sort/hvid-fotografier i hånden gav nemlig ikke kun et højnet kunstnerisk udtryk og mere naturtro farver, end datidens farvefotos kunne tilbyde, men også mulighed for at retouchere billedet. Og det er prøvebillederne til disse flotte, farvelagte gårdbilleder, der er af særlig interesse som kilde til landbrugssamfundets selvrepræsentation og iscenesættelse af eget hjem i midten af 1900-tallet.

Tilbage til det håndkolorerede gårdbillede fra Grindsted. I første omgang var det adressen, som overraskede: Billedet viser nemlig en fritliggende, trelænget gård i røde sten, omgivet af marker. I dag ligger adressen Vestergade 54 imidlertid midt i et tætbebygget Grindsted. Hvor gården lå, er der i dag en *Lidl* og en *OIL! tank & go*. Men en detalje ved det håndkolorerede billede vakte også undren. I billedets forgrund ses to villahaver og en vej med et par drenge på cykel, og ved eftersyn viste det sig, at de to haver og cyklister var fuldstændig ens! Ikke kun havde de to haver samme afgrøder, samme hæk og samme låge – drengene var begge iført korte sorte bukser og kortærmede hvide skjorter, og de befandt sig præcis samme sted ud for hver af de to haver. Observationen berettigede et besøg i Sylvest Jensen Luftfotos prøvebilledarkiv.

Det originale prøvebillede med repræsentantens notater gav forklaringen. Prøvebilledet afslørede nemlig, at der over for den flotte trelængede gård lå en moderne nybygget villa i gule sten. På prøvebilledet var den moderne villa krydset over, og på bagsiden havde repræsentanten noteret: “Retusch: mærket X; huset fjernes, og der indsættes vej og græs i stedet.”

Prøvebillederne fortæller, hvilke ønsker køberne havde til de færdige billeder. Ikke kun hvilke farver, der skulle anvendes, men også hvad der evt. skulle fjernes eller tilføjes. En hurtig gennemgang af prøvebilleder fra forskellige skråfotofirmaer i Det Kgl. Biblioteks samlinger kan også fortælle om ønsker om at få fjernet f.eks. møddinger, vasketøjsstativer, mindre flatterende skure, huller i taget etc. Andre ønskede en liggende

Det originale prøvebillede med repræsentantens notater. Bemærk villahaven skråt over for gården, den unge cyklist på vejen og krydset over genboens villa.
Sylvest Jensen Luftfoto, Det Kgl. Bibliotek

flagstang rejst, nedrullede gardiner rullet op og blomster tilføjet i de tomme vinduer.

Ønsket om at få fjernet genboens hus er altså på ingen måde enestående. Med tanke på, at de 150 kr., som billedet kostede i 1955, svarer til ca. 2.250 kr. i dag, er det heller ikke overraskende, at køberen ønskede sig et flot billede – sikkert tiltænkt en ganske særlig plads på væggen i den pæne stue.

Historien om gårdbilledet fra Grindsted er en historie om et samfund under voldsom forandring. Det nybyggede villakvarter i baggrunden og den nybyggede villa over for gården viser, at Grindsted i midten af 1950'erne var under hastig forvandling fra land til by. Det faktum, at gårdens ejer ønskede det nybyggede hus fjernet fra sit billede, afslører

Det færdige, håndkolorerede gårdbillede. Genboens villa er her erstattet af et duplikat af villahaven – inklusiv cyklist!

Sylvest Jensen Luftfoto, Billunds Kommunes Museer

imidlertid, at denne forvandling ikke nødvendigvis var lige værdsat af alle. Gårdens ejer købte billedet for at mindes, og billedet skulle vise gården og ikke mindst det omkringliggende land, som gårdens ejer ønskede at huske det – ikke som der faktisk så ud i 1955.

